

FORSKARSAMHÄLLET KAN INTE ANDAS UT

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

SOM-institutets systematiska mätningar av allmänhetens förtroende för universiteten, forskarna och olika forskningsområden inleddes 2002.¹ Resultaten hittills visar på mycket goda siffror på de flesta områden. Universiteten och forskningen har en stark förtroendebas i Sverige. Men de små förändringar som kan noteras över tid har inte inneburit att förtroendet stärkts. Snarare tycker vi oss ha sett en viss nedgång i tilltron på flera av våra indikatorer. I förra årets SOM-bok *Skilda världar*, som presenterade data från SOM-studien 2007, skrev vi: ”Den allmänna nedgången i forskningsförtroendet kan naturligtvis vara en tillfällig trend som vänder redan nästa år, och då kan forskarsamhället andas ut.” (Holmberg och Weibull 2008: 255).

Nu när resultaten från SOM-undersökningen 2008 föreligger kan vi konstatera: Forskarsamhället kan *inte* andas ut. Förtroendeförsvagningen har visserligen bromsat upp och till och med vänt uppåt något lite på några av våra indikatorer, men långt ifrån på alla. Och det finns flera exempel på fortsatt nedåtgående förtroendekurvor. Utvecklingen är alltså inte helt entydig och då är det bäst att inte dra förhastade slutsatser och tro att faran är över.

I det följande skall vi gå igenom tidserierna och de senaste resultaten för alla våra olika förtroendeindikatorer. Vi börjar med det allmänna förtroendet för universitet/högskolor.

Förtroende för universitet/högskolor

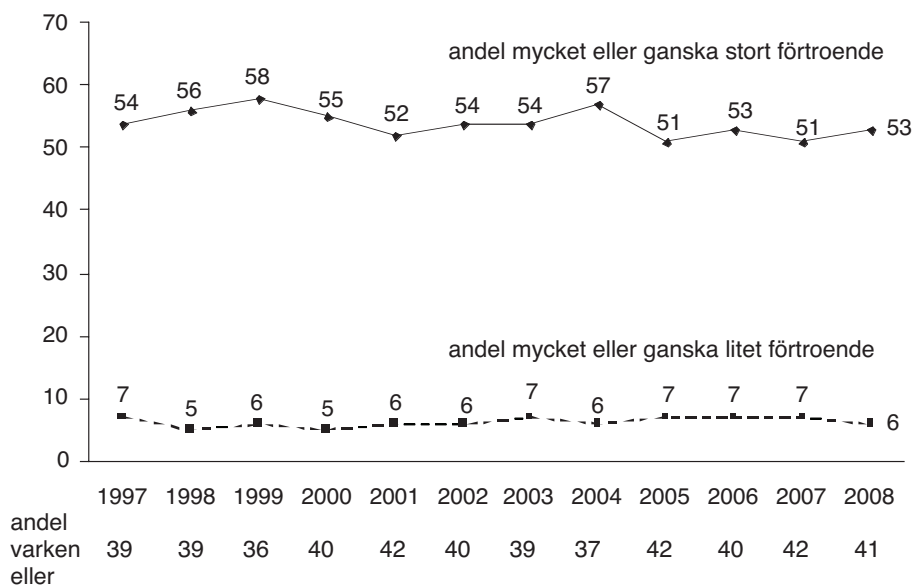
Det allmänna institutionsförtroendet för universitet/högskolor har mätts sedan 1997 i SOM-undersökningarna. Resultaten har alltid visat att universiteten i jämförelse med de flesta andra samhällsinstitutioner åtnjuter ett mycket högt förtroende bland den svenska allmänheten. Universiteten brukar hamna upp mot toppen på SOMs förtroendelista, oftast på plats två efter sjukvården. Så blev också utfallet år 2008.

Som högst har universiteten fått ett mycket eller ganska stort förtroende av 58 procent av de svarande i SOM-studierna. Det hände 1999. Lågst förtroende har registrerats 2005 och 2007 med 51 procent som anger ett mycket eller ganska stort förtroende. Motsvarande resultat i SOM-undersökningen 2008 blev 53 procent (se figur 1). En viss liten uppgång jämfört med 2007, men inte tillbaka till den högre förtroendenivå som universiteten kunde uppvisa för tio år sedan. Sett i ett längre perspektiv tillbaka till sent 1990-tal har alltså förtroendet för universiteten minskat

något i Sverige. Den mindre förtroendeuppgången 2008 är för liten för att ändra på denna långsiktigt nedåtgående trend.

Det är viktigt att lägga märke till att det något minskade förtroendet för universiteten inte har åtföljts av en ökning av andelen personer som hyser ett lågt förtroende för universitet och högskolor. Andelen som anger att de har ett lågt förtroende har alla år legat still kring 5-7 procent. År 2008 var andelen 6 procent. Det som har ökat är andelen personer som är osäkra och inte vill eller kan ta ställning i förtroendefrågan – som svarar varken stort eller litet förtroende på frågan om hur stort förtroende de har för det sätt på vilket universitet/högskolor sköter sitt arbete. Denna tvekan grupp höll sig kring 36-39 procent i slutet av 1990-talet. I de senaste SOM-studierna har den ökat till 40-42 procent (41 procent 2008).

Figur 1 Förtroende för universitet/högskolor åren 1997 – 2008 (procent)

Kommentar: Resultaten kommer från de nationella SOM-undersökningarna. Enkätfrågan lyder: "Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete?" Fem svarsalternativ: "mycket stort förtroende; ganska stort förtroende, varken stort eller litet förtroende; ganska litet förtroende; mycket litet förtroende".

Universiteten har alltså ett något svagare positivt förtroendestöd i dag än för tio år sedan. Men det har alltså inte inneburit att den negativa misstron har ökat. Vad som har ökat något är i stället tvekan och osäkerheten om hur väl universiteten egentligen sköter sig.

På den positiva sidan bör dock påpekas att den lilla ökningen av förtroendet för universiteten krishösten 2008 är mycket unik. De flesta andra samhällsinstitutioner som studeras i SOM-undersökningen tappar i förtroende mellan 2007 och 2008 (se kapitlet om institutionsförtroende). Bland det fåtal institutioner som *inte* förlorar i tillit är universiteten den institution som ökar sitt förtroende mest, även om ökningen endast är två procentenheter. Ser vi närmare efter är uppgången det senaste året störst bland kvinnor, bland personer i yngre medelåldern och bland högutbildade. Det är svårt att veta vad som ligger bakom det något ökande förtroendet i just dessa grupper. Det är grupper som alla undersökningsår uppvisar ett högre universitetsförtroende än övriga. Men kanske finns här ett moment av förhoppning – universitet och högskolor med olika utbildningssatsningar uppfattas som en viktig del i räddandet av Sverige ur den ekonomiska krisen.

Förtroende för olika ämnesområden

Det långsiktiga mindre förtroendetappet för universiteten som samhällsinstitution har sin motsvarighet i en mindre nedgång också för förtroendet för forskningen. Vi har i SOM-undersökningarna frågat om människors förtroende för forskningen inom sex olika vetenskapsfält, som vi avgränsat enligt de traditionella fakultetsområdena. Resultaten visar alla år på vitt skilda förtroendenivåer för olika vetenskaper. Förtroendet är klart högst för medicinsk forskning, följt av teknisk och naturvetenskaplig forskning. Tilltron till samhällsvetenskaplig forskning kommer därefter på en lägre mellannivå, följt av förtroendet för utbildningsvetenskaplig och humanistisk forskning i botten.

För alla fakultetsområden faller dock forskningsförtroendet långsamt – med ett undantag. Förtroendet för teknikforskning sjunker inte. Det uppvisar stabila siffror. För övriga fem ämnesområden visar SOM-undersökningarna på svagt fallande förtroendesiffror. När vi jämför resultaten för åren 2002/2003 med de senaste siffrorna för 2007/2008 minskar andelen svars personer med ett mycket eller ganska stort förtroende för medicinsk forskning med -4 procentenheter, för naturvetenskaplig forskning med -1 procentenhet, för samhällsvetenskaplig forskning med -2 procentenheter och för humanistisk forskning med -6 procentenheter. Frågan om förtroende för den utbildningsvetenskapliga forskningen kom först med i SOM-studierna 2004 men sedan dess har förtroendet för området minskat med -4 procentenheter.

Men det finns även ett annat resultat att notera. Om vi koncentrerar oss på den senaste utvecklingen åren 2007 och 2008 ser det något ljusare ut. Det visar sig då att förtroendet ökat något för fem ämnesområden och endast minskat något för ett, medicin. De forskningsområden som uppvisar störst förtroendeökning är samhällsvetenskap (+4), utbildningsvetenskap (+2) och humaniora (+4).² Det kan vara värt att notera att det främst är de förtroendemässigt svagaste ämnesområdena som stärkt sitt förtroende mest 2008. Skillnaden mellan förtroendetoppen och förtroendebot-

ten minskar. År 2002 uppvisar medicin i topp en förtroendenivå som är 47 procentenheter högre än humaniora i botten. Motsvarande skillnad är något mindre 2008, ned till 43 procentenheter. När det gäller samhällsvetenskap ligger den efter medicin med 36 procentenheter i förtroende 2002. År 2008 har skillnaden minskat till 30 procentenheter. Givets är de minskade differenserna inte särskilt stora – men det är ändå fråga om minskningar.

Tabell 1 Förtroende för forskning inom olika fakultetsområden 2002–2008 (procent)

Område	Mycket stort	Ganska stort	Varken stort/litet	Ganska litet	Mycket litet	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal svar
Medicin								
2002	35	49	9	2	0	5	100	1 721
2003	41	44	8	1	0	6	100	1 754
2004	30	51	9	2	0	8	100	1 701
2005	33	45	11	1	1	9	100	1 661
2006	32	48	10	1	0	9	100	1 580
2007	29	52	11	2	0	6	100	1 607
2008	31	49	9	1	1	9	100	1 534
Teknik								
2002	24	48	16	1	0	11	100	1 709
2003	30	41	14	1	0	14	100	1 741
2004	23	50	14	1	0	12	100	1 689
2005	23	47	14	2	0	14	100	1 645
2006	23	46	16	1	0	14	100	1 560
2007	23	48	15	1	0	13	100	1 589
2008	23	49	14	1	0	13	100	1 523
Naturvetenskap								
2002	18	45	22	1	0	14	100	1 705
2003	25	43	16	1	0	15	100	1 742
2004	18	50	17	1	0	14	100	1 697
2005	20	43	20	1	0	16	100	1 643
2006	19	45	20	1	0	15	100	1 566
2007	19	45	19	1	0	16	100	1 593
2008	20	45	18	1	1	15	100	1 525

forts...

...tabell 1 forts.

Område	Mycket stort	Ganska stort	Varken stort/litet	Ganska litet	Mycket litet	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal svar
Samhälls- vetenskap								
2002	11	37	33	2	1	16	100	1 696
2003	15	37	27	3	1	17	100	1 735
2004	10	41	29	3	0	17	100	1 685
2005	11	33	31	4	1	20	100	1 642
2006	10	39	30	3	1	17	100	1 562
2007	10	36	31	3	1	19	100	1 585
2008	12	38	29	3	1	17	100	1 524
Utbildnings- vetenskap								
2004	9	34	26	5	1	25	100	1 691
2005	9	28	28	4	2	29	100	1 641
2006	8	29	29	5	2	27	100	1 560
2007	8	28	28	5	1	30	100	1 590
2008	8	30	26	5	2	29	100	1 525
Humaniora								
2002	9	28	29	4	1	29	100	1 690
2003	13	27	24	3	1	32	100	1 739
2004	8	30	26	4	0	32	100	1 681
2005	8	26	26	3	1	36	100	1 634
2006	8	27	28	3	1	33	100	1 554
2007	8	25	26	4	1	36	100	1 589
2008	9	28	23	3	1	36	100	1 524

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

Kommentar: Frågan lyder: 'Allmänt sett, vilket förtroende har du för den forskning som bedrivs inom Sverige inom följande områden?'. Svarsalternativen är 'mycket stort förtroende'; 'ganska stort förtroende'; 'varken stort eller litet förtroende'; 'ganska litet förtroende'; 'mycket litet förtroende' resp. 'ingen uppfattning'. Procentandelarna baseras på de som besvarat respektive delfråga (inkl. de utan uppfattning). Svartsbortfallet varierar 2008 mellan 2 och 3 procent.

Fakultetsförtroende i olika sociala och politiska grupper

Medicinsk forskning toppar inte bara förtroendeligan totalt. Den har också högst förtroende i alla olika sociala och politiska grupper. Kvinnor och män, unga och äldre, lågutbildade och högutbildade, medlemmar i samtliga fackföreningar, sympatisörer i alla partier – mönstret är överlag detsamma. Andelen personer med ett

mycket eller ganska stort förtroende för medicinsk forskning är större än för övriga vetenskapsområdets forskning.

Humaniora och utbildningsvetenskap tävlar om sista platsen på ämnesområdenas förtroendelista. Totalt bland samtliga svarande hamnar humanistisk forskning sist och det gör den också i de flesta grupper. Men med några noterbara undantag. Utbildningsvetenskap, inte humaniora, placerar sig sist bland högutbildade, bland boende i storstäder, bland LO-medlemmar och bland ett antal partisympatigrupper (S, C, MP och SD).

På alla områden har högutbildade personer ett högre förtroende än lågutbildade. Mest tydligt märks denna skillnad när det gäller humanistisk forskning. Gapet mellan högst och lägst värderade ämnesområde är också något mindre bland högutbildade än bland lågutbildade. Det hade varit problematiskt om de högutbildade som har högskoleutbildning hade varit de som hade haft mindre forskningsförtroende. Men så är det inte. Högutbildade som i genomsnitt kan förväntas vara mer insatta i forskning än lågutbildade har högst tillit till alla fakulteters verksamhet.

Bedömningarna verkar något påverkade av vilken bekantskap man har med olika forskningsområden genom den egna utbildningens inriktning. De som har utbildning inom teknik och data har lika högt förtroende för forskning inom detta område som de har för medicin. Men avvikelse från det allmänna mönstret är inte särskilt stor. Personer med pedagogisk utbildning tror visserligen mer på utbildningsvetenskap än vad andra grupper gör, men de har ändå lägst förtroende för området och placerar det även lägre än man placerar humaniora.

Könsskillnaderna är små i forskningsförtroendet, men de mönster som finns känner vi igen sedan tidigare. Män jämfört med kvinnor har ett något högre förtroende för teknisk och naturvetenskaplig forskning, men också för medicinsk forskning, medan kvinnor jämfört med män har ett något större förtroende för samhällsvetenskaplig, utbildningsvetenskaplig och humanistisk forskning.

Ålderskillnaderna i forskningsförtroendet tenderar att vara större än könsskillnaderna. Framförallt utmärker sig de yngsta (15-19 år) genom att ha det lägsta förtroendet på de flesta områden. Det är bara när det gäller utbildningsvetenskap som en annan åldersgrupp har ett något sämre förtroende än de yngsta. Och den gruppen är de äldsta över 65 år. Högst forskningsförtroende har åldersgrupper som fortfarande har mest kontakt med universiteten eller nyss hade det, det vill säga åldersgrupperna 20-29 år respektive 30-39 år. Gruppen 20-29-åringar toppar i förtroende när det gäller utbildningsvetenskap och humaniora, medan 30-39-gruppen har högst förtroende när det gäller medicin, naturvetenskap, teknik och samhällsvetenskap.

De allra yngstas relativt låga förtroende för forskning är naturligtvis bekymmersamt, även om de svaga siffrorna till stor del beror på höga andelar vet inte-svar. Då är de unga vuxnas (30-39 år) relativt höga siffror för forskningsförtroendet mer uppmuntrande. Många av dem har någorlunda nyligen varit i kontakt med universitet och forskning och resultatet har i vilket fall inte blivit ett lågt forskningsför-

Tabell 2 Stort förtroende för forskning inom olika områden, efter demografi och utbildning, 2008 (procent)

	Medicin	Teknik	Naturvetenskap	Samhällsvetenskap	Utbildningsvetenskap	Humiora	Minsta antal svar
Samtliga	80	72	65	50	38	37	1 523
Kön							
Kvinna	80	66	64	53	43	43	800
Man	81	77	67	46	34	31	722
Ålder							
15–19 år	60	51	49	37	32	25	86
20–29 år	75	67	68	55	54	47	149
30–39 år	85	76	71	57	44	46	228
40–49 år	83	74	70	56	43	39	249
50–64 år	81	71	64	48	36	38	454
65–85 år	83	74	63	45	31	28	355
Utbildning							
Låg	72	60	53	38	31	24	331
Medellåg	78	70	60	47	37	31	478
Medelhög	86	73	70	50	39	39	315
Hög	89	82	80	63	48	56	365
Utbildningens inriktning							
Ekonomi/handel/adm	84	73	63	48	36	36	271
Estetisk /kultur/media	74	60	62	51	36	43	91
Hälsa-/sjukvård	87	70	69	56	46	42	177
Teknik/industri/natvet/data	81	81	67	44	29	29	228
Pedagogik	88	79	77	68	58	61	109
Samhällsv/juridik/soc arb	86	76	77	65	53	53	123
Partisympati							
V	71	60	59	50	40	45	82
S	78	71	64	53	44	39	541
MP	82	66	71	52	44	42	109
C	80	72	63	46	35	32	68
FP	92	80	78	55	38	47	101
KD	90	79	71	44	28	31	71
M	86	77	69	49	38	38	349
SD	80	72	57	33	25	18	68

Kommentar: Resultaten avser den sammanlagda procentandelen för svarsalternativen 'mycket stort förtroende' och 'ganska stort förtroende'.

troende. Tvärtom har det resulterat i det högsta forskningsförtroendet bland alla åldersgrupper.

Forskningsförtroendet skiljer sig något åt beroende politiskt intresse. Personer med ett stort politiskt intresserade har överlag ett högre förtroende för alla ämnesområde, även rangordningen är i huvudsak densamma. På en punkt noteras en tydlig skillnad: politiskt intresserade sätter humaniora före utbildningsvetenskap, de som saknar politiskt intresse gör en omvänd bedömning.

De partipolitiska skillnaderna i förtroendet för forskningen är liksom de åldersmässiga förhållandevis stora bland allmänheten. När det gäller lågt forskningsförtroende är det främst sympatisörer med två partier som utmärker sig - anhängare till Sverigedemokraterna men också sympatisörer med Vänsterpartiet. Sverigedemokrater har lägst förtroende av alla partisympatigrupper när det gäller teknisk, naturvetenskaplig, utbildningsvetenskaplig och humanistisk forskning. Vänsterpartiets sympatisörer ligger i botten när det gäller förtroende för medicinsk och teknisk. På de flesta ämnesområden har Folkpartiets anhängare högst förtroende. Det gäller alla områden utom utbildningsvetenskap där Socialdemokraternas och Miljöpartiets sympatisörer toppar.

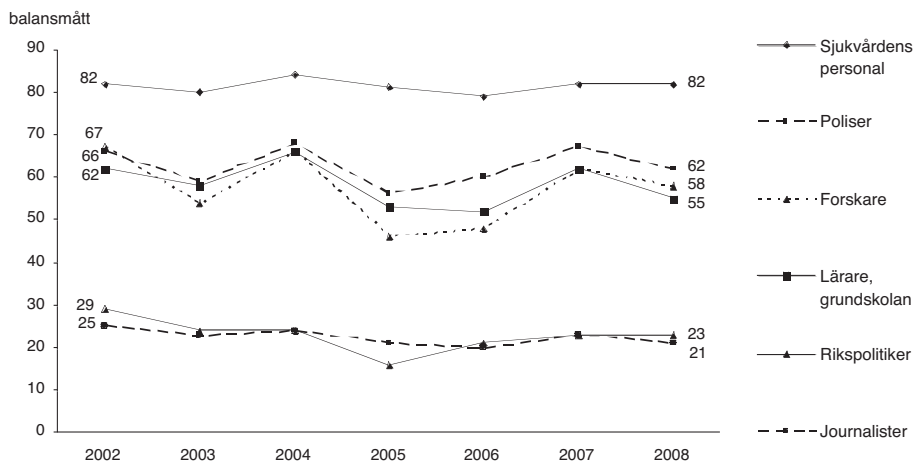
Sverigedemokraternas relativt låga förtroende för forskning har vi noterat tidigare. Som när det gäller så mycket annat utmärks Sverigedemokraternas anhängare av ett lågt förtroende för de flesta av det etablerade samhällets institutioner, inklusive forskningen (se vidare kapitlet om allmänt institutionsförtroende).

Förtroende för yrkesgruppen forskare

Liksom för universiteten och de olika forskningsområdena går det långsiktiga förtroendet också svagt nedåt för yrkesgruppen forskare. Andelen svars personer i SOM-studierna som anger att de har ett mycket eller ganska stort förtroende för forskare var 67 procent när vi inledde mätserien 2002. I den senaste mätningen 2008 var andelen som svarade att de hade ett mycket eller ganska stort förtroende för forskare nere på 58 procent, en minskning med -9 procentenheter.³ Även jämfört med resultaten 2007 minskar förtroendet för forskare något, från 62 procent till 58 procent 2008.

Som framgår av uppställningen i figur 2 är inte forskarnas tapp i förtroende något unikt. Alla andra yrkesgrupper som ingår i SOMs mätningar sedan 2002 har också fått uppleva förtroendenedgångar, men dock oftast något mindre sådana än yrkesgruppen forskare. Sjukvårdens personal som toppar yrkesgruppernas förtroendeliga har minskat -3 procentenheter i förtroende mellan 2002 och 2008, polisen -4 procentenheter, lärare i grundskolan -7 procentenheter, rikspolitiker -6 procentenheter och journalister -4 procentenheter.⁴ Forskarnas motsvarande förtroendetapp är -9 procentenheter.

Figur 2 Förtroende för olika yrkesgrupper 2002 – 2008 (procent)

Kommentar: Resultaten kommer från SOM-undersökningarna och visar andelen svarspersoner som angivit ett mycket eller ganska stort förtroende för de olika yrkesgrupperna. Procent är beräknad bland personer som besvarat förtroendefrågorna (inkl svarsalternativet "ingen uppfattning"). Resultaten för yrkesgruppen journalister är för åren 2002, 2003, 2005 och 2006 ett medeltal för journalister i radio/TV och journalister i dagspress. Tre andra yrkesgrupper ingår också i studien 2008, domare, företagsledare och lobbyister. Andelen med ett mycket eller ganska stort förtroende var 51 procent för domare, 27 procent för företagsledare och 7 procent för lobbyister.

Den uppgång i förtroendet för forskare som vi kunde iaktta 2007 visar sig alltså vara tillfällig. Vi trodde då att uppgången hade med klimatdebatten att göra – tilltron till forskare ökade i första hand bland personer som oroar sig för klimatförändringarna (Holmberg och Weibull 2008). Sedan dess har klimatfrågans plats i debatten minskat och klimatoron gått ned något bland SOM-undersökningens svarspersoner (se inledningskapitlet). Den ekonomiska krisen har istället kommit i fokus med mycket uppmärksamhet på inte bara den finansiella sektorns tillkortakommanden och aktörernas girighet utan också på experters och forskares bristande kunskaper och oförmåga att förutse vad som händer. Arbetsmarknadsministern har talat om ett "riktigt skitår". Riktigt så illa har det inte varit för forskarnas förtroende. Men något bra år har det inte varit. Vår tolkning är att den begynnande ekonomiska krisen är en av de faktorer som drar ned förtroendet för forskarna, liksom krisen drar ned förtroendet för många andra etablerade yrkesgrupper. Att ha ledande och synliga befattningar när det blåser snålt i kristider kan fresta hårt på förtroendekapitalet. Det går inte heller att bortse ifrån att det kan röra sig om en långsiktig försvagning oavsett vad som händer ett enskilt år.

Forskare har något högre förtroende än vad universitet/högskolor har. Det är samma tendens som för flertalet andra kategorier: yrkesgruppen åtnjuter ett något

högre förtroende än institutionen de verkar inom (se kapitlet om institutionsförtroende).

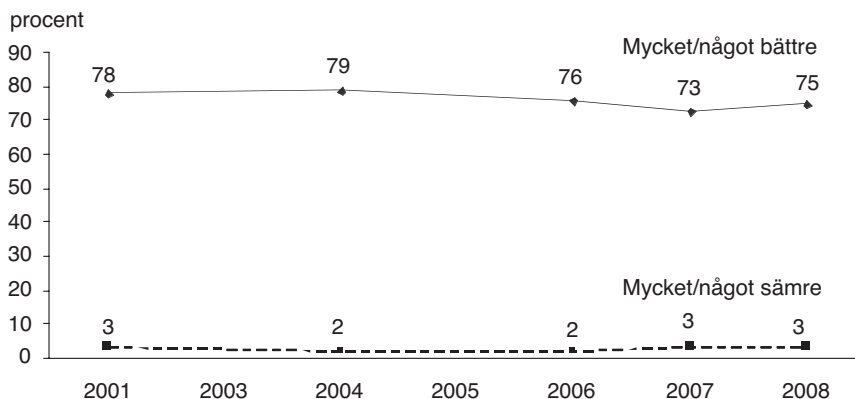
Förtroendet för forskare är ungefär detsamma i alla olika sociala och politiska grupper. Variationen är begränsad kring ett medeltal kring 60 procent som har ett mycket eller ganska stort förtroende. Bland grupper som hyser ett relativt högt förtroende för forskare märks 20-29-åringar och unga vuxna mellan 30-39 år och högutbildade personer; två tredjedelar av de senare har stort förtroende för forskare, i jämförelse med under hälften bland lågutbildade.

En av de högsta förtroendesiffrorna noteras bland Saco-medlemmar med 73 procent, jämfört med LO-medlemmarnas 58. Folkpartiets sympatisörer har precis som i fråga om ämnesområden ett högt förtroende för forskare (69 procent). Sverigedemokraternas anhängare hade 2007 ett mycket lågt forskarförtroende. I SOM-undersökningen 2008 urskiljer sig inte SD:s sympatisörer på samma sätt. Nu uppvisar de tvärtom ett resultat som motsvarar genomsnittet för alla svarspersoner.

Har vetenskapen gjort det bättre eller sämre för vanliga människor?

Vetenskap är ett mycket positivt värdeladdat ord. Vetenskap är dessutom ”objektivt sett” en mycket positiv och långsiktigt nyttig verksamhet. Givet allt detta positiva är det inte underligt att de flesta som tillfrågas anser att vetenskapens utveckling snarare gjort livet bättre än sämre för vanliga människor. Andelen bättre-svar brukar hålla sig kring 75-80 procent. Sämre-svaren är mycket ovanliga, kring max 3-4 procent. När vi i SOM-undersökningarna ställt samma fråga har vi också fått resultat av detta slag.

Figur 3 *Har den vetenskapliga utvecklingen de senaste årtiondena gjort livet bättre eller sämre för vanliga människor? 2001-2008 (procent)*

Kommentar: Frågeformulering och fullständig svarsfördelning 2008 redovisas i tabell 3.

Tabell 3 *Har den vetenskapliga utvecklingen under de senaste årtiondena gjort livet bättre eller sämre för vanliga människor?, efter demografi och utbildning, 2008 (procent)*

	Mycket bättre	Något bättre	Varken bättre/sämre	Något sämre	Mycket sämre	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal svar
Samtliga	30	45	14	3	0	8	100	1 532
Kön								
Kvinna	28	46	14	3	1	8	100	810
Man	31	43	14	3	1	8	100	722
Ålder								
15–19 år	21	39	9	8	1	22	100	90
20–29 år	31	51	10	3	0	5	100	152
30–39 år	32	49	11	3	0	5	100	231
40–49 år	34	38	17	3	1	7	100	247
50–64 år	29	47	14	2	0	8	100	452
65–85 år	29	44	16	1	1	9	100	360
Utbildning								
Låg	25	44	14	1	1	15	100	325
Medellåg	27	45	14	4	0	10	100	483
Medelhög	30	45	18	3	1	3	100	316
Hög	40	45	9	3	1	2	100	365
Utbildningens inriktning								
Ekonomi/handel/adm	34	42	15	2	0	7	100	275
Estetisk/kultur/ media	32	48	11	4	1	4	100	91
Hälsa-sjukvård	30	47	15	3	0	5	100	178
Teknik/natvet/data	34	43	13	4	0	6	100	327
Pedagogik	25	57	7	4	2	5	100	110
Samhällsv/juridik/soc arb	38	46	12	2	1	1	100	124
Partisynpati								
V	18	51	20	3	2	6	100	84
S	29	45	13	3	0	10	100	546
MP	22	55	15	2	0	6	100	110
C	24	55	14	0	0	7	100	71
FP	40	47	6	3	0	4	100	99
KD	25	46	19	3	0	7	100	72
M	42	39	13	1	0	5	100	350
SD	25	39	15	7	4	10	100	69

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2008.

Men nivåskattningar är inte i detta sammanhang det mest intressanta. Viktigare är istället att studera vad som händer över tid och hur resultaten är i olika sociala och politiska grupper. I figur 3 och tabell 3 redovisas hur svenska folkets bedömning av

vetenskapens folkliga nytta ser ut i olika samhällsgrupper och hur den förändrats sedan första mätningen 2002.

Andelen personer som 2002 och 2004 tycker att vetenskapens utveckling under de senaste årtiondena gjort livet mycket eller något bättre för vanliga människor är 78 respektive 79 procent. I de senaste mätningarna 2007 och 2008 är motsvarande andelar något lägre, 73 respektive 75 procent. Tendensen är alltså något fallande. Den sedan upplysningstiden och av encyklopedisterna etablerade visionen att vetenskapen gör livet bättre för människan får ett något minskande stöd i SOM:s tidseriemätningar under början av 2000-talet, även om nivån fortfarande är mycket hög.

Det är dock inte uppfattningen att vetenskapen försämrar livet som ökar. Vad som ökar något lite är istället andelen varken eller-svar respektive andelen personer utan uppfattning. Den positiva bilden att vetenskap leder till förbättringar för vanliga människor är något svagare förankrad bland svenska folket idag än för fem-sex år sedan.

Gruppskillnader i åsikten att vetenskapens utveckling är bra för vanliga människor är inte stora. Kvinnor och män har till exempel mycket lika åsikter. Men några av de något större skillnader som finns är värda att uppmärksamma. Högst andelar för uppfattningen att vetenskapen gjort livet bättre för de många människorna återfinns bland 20-29-åringar respektive 30-39-åringar (82 respektive 81 procent), bland högutbildade (85 procent), bland Saco-medlemmar (87 procent) och bland Folkpartiets sympatisörer (86 procent). Lägst andelar hittar vi främst bland tonåringar, bland lågutbildade och bland anhängare till Sverigedemokraterna och Västernpartiet – mellan 60 och 69 procent.

Satsa på spetsforskning?

Lågt eller högt förtroende kan få konsekvenser. När det gäller forskningsförtroende vet vi att det har ett samband med viljan och intresset för att Sverige satsar på forskning på vad vi har kallat världsbästanivå. Människor med ett lägre förtroende för universitet och forskning är mindre angelägna att Sverige satsar på resurser på avancerad forskning än personer med en hög tilltro till forskningsverksamhet. I SOM-undersökningarna mäter vi inte direkt människors biståndsvilja när det gäller forskning. Vad vi mäter är hur viktigt människor bedömer det är att Sverige forskningssatsar på världsbästanivå inom olika vetenskaper. Antagandet är att personer som tycker det är mycket viktigt att Sverige forskningssatsar också är mer positiva till att resurser avsätts för forskning jämfört med personer som *inte* anser att det är lika viktigt att Sverige satsar på forskning.

Förtroende och biståndsvilja hänger ihop. Om forskarsamhället skall lyckas bevara och kanske helst stärka de många människornas vilja att via skatten och olika insamlingar betala för forskningen måste forskningsförtroendet bibehållas på en hög nivå.

Tabell 4 Uppfattning om prioritering av forskningsområden i Sverige 2002-2008 (procent)

Område	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning	Summa procent
Cancer						
2002	78	17	3	0	2	100
2003	81	15	2	0	2	100
2006	79	17	2	0	2	100
2008	79	17	2	0	2	100
Hjärt-/lungsjukdomar						
2007	67	25	4	0	4	100
Miljö						
2002	57	34	5	0	4	100
2003	58	32	6	1	3	100
2004	51	37	6	1	5	100
2005	49	37	6	1	7	100
2006	53	37	7	1	2	100
2007	60	31	4	0	5	100
2008	59	33	5	1	2	100
Reumatiska sjukdomar						
2004	59	32	4	0	5	100
2008	55	37	5	0	3	100
Energi						
2002	54	35	5	1	5	100
2005	52	33	6	1	8	100
2007	56	34	4	0	6	100
Klimat						
2007	54	33	7	1	5	100
Teknik						
2003	47	38	8	1	6	100
Allergier						
2005	37	42	11	1	9	100
Genteknik						
2002	27	30	26	9	8	100
2003	35	29	20	9	7	100
2004	24	34	23	8	11	100
2005	20	30	24	12	14	100
2006	23	34	27	8	8	100
2007	21	34	26	7	12	100
2008	20	36	28	7	10	100
Pedagogik						
2002	35	44	12	2	7	100
2005	21	36	23	5	15	100
2007	20	38	24	4	14	100
Hållbart fiske						
2008	29	46	14	3	8	100

forts.

Tabell 4 forts.

Område	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning	Summa procent
IT						
2002	28	44	17	2	9	100
2004	28	42	17	2	11	100
2006	21	39	27	4	9	100
Transportteknik						
2002	26	45	20	1	8	100
2005	27	44	16	2	11	100
2008	28	46	18	1	7	100
Nationalekonomi						
2003	26	44	19	3	8	100
2007	18	41	25	3	13	100
Svenska språket						
2005	22	30	27	10	11	100
Globalisering						
2008	20	37	21	6	16	100
Företagsekonomi						
2005	17	40	25	5	13	100
Historia						
2002	10	29	42	11	8	100
2003	13	28	35	13	11	100
2006	9	22	47	13	9	100
Rymden						
2004	9	25	40	14	12	100
2006	6	20	43	21	10	100
2007	7	17	39	25	12	100
2008	5	20	43	22	10	100
Statsvetenskap						
2006	9	32	36	9	14	100
Arkeologi						
2004	9	30	39	11	11	100
Filosofi						
2004	8	20	39	16	17	100
2008	5	16	42	21	16	100
Design						
2005	8	20	36	23	13	100
Litteraturvetenskap						
2007	6	20	40	19	15	100
Religiösa seder och bruk						
2008	4	14	34	37	11	100

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2002–2008.

Kommentar: Frågan lyder: 'Hur viktigt anser du det är att det i Sverige satsas på forskning på världsbästanivå inom följande områden?'. Svartalternativen framgår av tabellens redovisning. Procentandelarna baseras på de som besvarat respektive delfråga (inkl. de utan uppfattning). Svartsbortfallet varierar 2008 mellan 2 och 3 procent.

Betraktat ur detta perspektiv är det inte bra att svenska folkets biståndsvilja - indirekt mätt via hur viktiga olika forskningssatsningar bedöms vara – tenderar att långsamt minska i SOM-undersökningarna. Enkätfrågan om vikten av forskningssatsningar har ställts för tjugofem olika vetenskapsområden sedan 2002. Studien år 2008 omfattade nio forskningsfält. Flera av dem har mätts tidigare vilket möjliggör analyser av hur viktighetsbedömningarna förändrats över tid.

Resultaten presenteras i tabell 4 i rangordnad form. Högst upp redovisas de forskningsområden som flest svarande tycker vi bör forskningssatsa på. Mot botten återfinns de vetenskaper som har minst folkligt stöd när det gäller framtida satsningar på spetsforskning.

För sju forskningsfält kan vi jämföra viktighetsbedömningarna 2002-2004 med motsvarande värderingar 2008. De flesta forskningsfält är små och går inte entydigt åt samma håll. Men i fyra fall kan vi notera minskningar i andelen personer som anser att det är mycket viktigt att Sverige satsar på forskning på världsbästanivå medan antalet fall där andelen viktighetsbedömningar ökar är tre. I genomsnitt minskar andelen mycket viktigt-svar med -2 procentenheter för de sju områdena. En motsvarande analys kan göras för sex forskningsområden när det gäller förändringar i viktighetsbedömningar mellan 2002-2004 och 2007. Den visar på en nedgång i viktighetsbedömningarna för fyra områden och en uppgång för två. Genomsnittligt går andelen mycket viktigt-svar ned med -4 procentenheter.

De vetenskapsområden som tenderar att få ett något ökat viktighetsstöd är främst miljö- och energiforskning (+2 i båda fallen) samt forskning kring transportteknik (+2). Här kan man misstänka att klimatdebatten spelat en roll liksom kanske också den krisen för fordonsindustrin som började synas under mätperioden hösten 2008. Bland de vetenskaper som fått se sin andel mycket viktigt-svar minska märks i första hand pedagogik (-15), nationalekonomi (-8), genteknik (-7), rymdforskning (-4) och forskning kring reumatiska sjukdomar (-4).

I SOM-undersökningen 2008 inkluderades också tre nya tänkbara forskningsfält. Resultaten för dem illustrerar ett mönster vi känner igen sedan tidigare. Svenska folket har en stark tendens att prioritera ”nyttig” och ”användbar” forskning. Bland de nya områden vi frågade om 2008 bedömdes forskning kring hållbart fiske som viktigast, följt av forskning om globaliseringen och på klart sista plats forskning om religiösa seder och bruk.

Sett mer generellt placeras olika former av medicinsk forskning i topp när svenska folket viktighetsbedömer olika forskningsområden. Cancerforskning hamnar högst upp på plats 1. På andra plats (2) kommer forskning om hjärt-lungsjukdomar med forskning om reumatism på plats 4. Aktuella områden som miljö-, klimat- och energiforskning placeras också högt på platserna 3, 6 respektive 5. Andra relativt konkreta och nyttiga forskningsområden som också hamnar på den övre halvan är teknisk forskning på plats 7, forskning om allergier på plats 8 och forskning kring genteknik på plats 9.

Längst ned mot botten av prioriteringslistan återfinns många humanistiska forskningsområden som filosofi, design, litteraturvetenskap och arkeologi. De kan måhända kortsiktigt uppfattas som mindre matnyttiga. Långt ned på listan ligger också ett samhällsvetenskapligt ämne som statskunskap och ett naturvetenskapligt som rymdforskning.

Men allra längst ned i botten hamnar det nya området forskning kring religiösa seder och bruk. Teologisk forskning har det uppenbarligen inte lätt i det sekulariserade Sverige. En ökad satsning på spetsforskning på det religiösa området har med vårt sätt att mäta ett mycket svagt stöd av svenska folket.

När det gäller forskning kring globaliseringen visar SOM-undersökningen på ett något större folkligt stöd. Plattsiffran på prioriteringslistan blir 16 bland 25 undersökta forskningsområden. Genom att vi i en annan del av SOM-undersökningen 2008 studerar svenska folkets attityder till globalisering kan vi fördjupa analysen något. Således kan vi visa att det främst är personer som uppfattar globaliseringens effekter som positiva för världen, för Sverige eller för sig själva som tycker att forskning på området är viktigt. Människor som är mer negativa till globaliseringens effekter – framförallt när det gäller inverkan på en själv – har en stark tendens att inte bedöma forskning kring globalisering som viktig.

Att människor som upplever globaliseringen som gynnsam också vill ha mer globaliseringsforskning är kanske inte så förvånande. Egenintresset och nyttoaspekten spelar in. Däremot kan vi undra över varför personer som upplever globaliseringen som någonting negativt – som ett hot – till övervägande delen bedömer forskning kring problemet som oviktig. Varför vill man inte satsa på forskning för att eventuellt mildra eller avlägsna globaliseringsshotet? Inställningen förefaller uppgiven. Eller uppfattar man att forskningen inom området i själva verket fungerar som ett stöd för den globalisering man inte anser vara önskvärd?

Om vi ser på vilka samhällsgrupper det är som tenderar att vara överrepresenterade bland personer som bedömer globaliseringens effekter mest negativt finner vi endast små skillnader mellan olika sociala grupper men något större skillnader mellan olika politiska grupper. Politiskt är det främst personer ideologiskt till vänster och sympatisörer till Vänsterpartiet och Sverigedemokraterna som uppfattar globaliseringens effekter negativt. Men vi finner också en klar koppling till forskningsförtroende. Människor med ett lågt förtroende för universitet och forskning på våra olika indikatorer har en tendens att också uppfatta globaliseringen negativt. Och då förstår vi bättre varför dessa personer inte vill satsa på forskning för att eventuellt kunna minimera de negativa effekterna. De vill inte satsa på mer forskning därför att de mer allmänt inte har något förtroende för forskning. Lågt förtroende har fått tydliga konsekvenser i detta fall.

Det finns inte obetydliga skillnader i olika gruppers bedömningar av vilken forskning Sverige skall satsa på. Den medicinska forskningen, särskilt reumatiska sjukdomar, prioriteras klart högre bland äldre än bland yngre. Omvänt gäller för globalisering och rymden, men även för filosofi, där yngre är mer intresserade än

äldre. Skillnaden mellan låg- och högutbildade är i fråga om forskningsprioritering inte lika entydig som när det gäller förtroende för olika forskningsområden. På flertalet av de sju områden som undersöks 2008 är skillnaden i statsningsvilja liten mellan olika utbildningsgrupper. Cancer och reumatiska sjukdomar markeras dock mera av lågutbildade, medan högutbildade står relativt sett starkast i fråga om miljöforskning.

Att Miljöpartiets sympatisörer i betydligt högre grad prioriterar miljöforskning och forskning om hållbart fiske är knappast överraskande. Särskilt Vänsterpartiets och Centerpartiets sympatisörer ligger mycket lågt i fråga om genteknisk forskning i jämförelse främst med moderatsympatisörer. Att det finns en ekologi/tillväxtdimension i synen på vilken forskning som skall prioriteras verkar uppenbart. Också globaliseringen är ett område där ideologiska skillnader kan skönjas. Här finns det minst stöd bland Sverigedemokraternas sympatisörer och mest bland Moderaternas.

Det vänder kanske redan i år?

Den svagt fallande trenden för forskningsförtroendet bland svenska folket kanske vänder redan i år. Den ekonomiska krisen kan spela in här. Utbildningssatsningar och forskning kan komma att uppfattas som räddare i nöden – som en del av lösningen, inte som en del av problemet. I så fall kan SOM-institutets sex-sjuåriga trender med nedåtgående resultat för förtroendet för universitet och forskning i Sverige bromsas upp och kanske vända uppåt igen. Om det händer kan forskarsambället och universiteten dock inte odelat ta åt sig äran. En tacksamhetens tanke måste i så fall ägnas den ekonomiska krisen som hjälpt till att återställa förtroendet för universitet och forskning. Men lättnaden kan bli tillfällig. När krisen väl är över kan de långsiktiga faktorer som åstadkommit den minskande forskningstilltron börja verka igen.

Men om allt detta kan enbart spekuleras. Det behövs betydligt längre tidsserier för att vi skulle få en tydligare bild av de underliggande, långsiktiga trenderna. På kort sikt kan den ekonomiska krisen ändå påverka synsätten. Forskarsambället får hålla tummarna för att den trots allt för något gott med sig – en ökad tilltro till universitet och forskning.

Noter

- ¹ Mätningarna har gjorts av SOM-institutet inom ramen för forskningsprojektet *Vetenskapen i Samhället* (ViS) lett av Sören Holmberg och Lennart Weibull. Den ideella föreningen *Vetenskap & Allmänhet* har finansierat studierna ända sedan starten 2002. En fyllig tabellredovisning av resultaten från SOM:s ViS-mätningar återfinns i Holmberg, Nilsson och Weibull (2009) *Vetenskapen i Samhället* (ViS). SOM-rapport nr 2009:7.
- ² Resultaten gäller som tidigare andelen svarspersoner som anger att de har ett mycket eller ganska stort förtroende för de olika fakultetsområdena.
- ³ Om vi jämför de genomsnittliga resultaten för 2002/2003 med snittresultaten för 2007/2008 blir nedgången mindre, endast -1 procentenhet, men dock en nedgång.
- ⁴ Jämförelsen för journalisterna är mellan 2004 och 2008.

Referenser

- Holmberg; Sören och Weibull, Lennart (2008). Förtroendeförsvagning för forskning. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Skilda världar*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören, Nilsson Åsa och Weibull, Lennart (2009). *Vetenskapen i samhället* (ViS). Göteborg: SOM-rapport 2009:7.